

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

Janko PREMRL - Vojko, primorski partizan in narodni heroj - resnica o njegovi smrti

Janko Premrl - Vojko (1920–1943)
(Vir: Google, slike)

Mnogi me sprašujejo, zakaj se toliko ukvarjam s Primorci in Primorsko. Seveda, brali so moj članek o narodnem heroju Jožetu Srebrničju, o povezavah pisatelja Lovra Kuharja s Primorci, o polkovniku Janku Stibiel Vukasoviću, o kapetanu Stanislavu Rapotcu - Rappy-ju in še kom. Moram povedati, da nisem noben specialist za Primorce, vendar sem po službeni dolžnosti v VS JLA skoraj 25 let »pokrival« Primorsko in od tod tudi nekaj več vedenja o primorskih zadevah, ljudeh in tudi zdrahah!

Med drugim me motijo neresnice o »srbizaciji« slovenske partizanske vojske, tudi o »streljanju« partizanskih poveljnikov, češ, da je ukaze izdajala »srbska KOS«, seveda po nalogu »srbskih prostožidarjev«! Zgodovinska dejstva so seveda povsem drugačna! Tako je znano, da je prav Edvard Kardelj prosil Tita, naj pošlje v Slovenijo nekaj izkušenih poveljnikov, ker slovenski enostavno niso dovolj usposobljeni. Tako je koncem 1942 polkovnik Arsa Jovanović pripeljal v Slovenijo 16 izkušenih poveljnikov, ki so jih slovenski partizani radi sprejeli, saj so bili tudi izredno pogumni in tudi sposobni.

Da bi pa polkovnik Arsa Jovanović in ostali »srbski in črnogorski« častniki »streljali« slovenske partizanske poveljnike, tudi na Primorskem, pa je naravnost smešna trditev. Vsakdo, ki vsaj malo pozna zgodovino NOB, bo takoj dojel, da gre za očitne izmišljotine, posebno še, ker so izrečene anonimno in brez slehernega dokaza.

Absurdnost takšnih trditev sem nedavno že delno dokazal ob primeru smrti Jožeta Srebrničja, NH, ki julija 1944 ni bil likvidiran po nalogu »srbskega KOS«, temveč najverjetneje po nalogu inštruktorjev ali sodelavcev Kominterne oz. sovjetske vojaške obveščevalne službe, ki so tedaj že delovali pri štabu 9. korpusa NOV na Primorskem.

Še najbolj smešna pa je »trditev«, da je general Arsa Jovanović novembra 1944 v Črnomlju **osebno likvidiral** generalmajorja Franca Rozmana - Staneta in **ustrelil** (težko ranil)

polkovnika (ne generala) Lada Ambrožiča! Namreč, vojaški zgodovinarji so nedvomno dokazali, da je bil general Franca Rozman - Stane smrtno ranjen ob preizkušanju britanskega minometa, obenem pa je bil takrat ranjen tudi polkovnik Lado Ambrožič in še drugi. Zgodovinarjem je tudi dobro znano, da novembra 1944 generallajtnant Arsa Jovanović, načelnik VŠ NOV Jugoslavije ni mogel biti v Črnomlju, ker je bil po osvoboditvi Beograda popolnoma angažiran na reorganizaciji VŠ NOV in načrtovanju zaključnih operacij NOV (sremska fronta in zaključne operacije JA). Res pa je, da je prav general Arsa Jovanović takoj po smrti Franca Rozmana - Staneta, ukazal **temeljito preiskavo** v katero naj bi vključili tudi britansko vojaško misijo pri GŠ NOV Slovenije. Na njegov predlog je za novega poveljnika GŠ NOV Slovenije postavljen generalmajor Dušan Kveder ...

Torej, nobene srbske masonerije ni bilo vmes, pa tudi general Arsa Jovanović ni mogel biti novembra 1944 v Sloveniji! To so zgodovinsko preverljiva dejstva, ne pa natolcevanje anonimnega sodelavca neke skupine, četudi se predstavlja kot domoljubno.

Nasprotno pa si France Konciliija v spletnem *Časniku* 11. avgusta 2011 malce sposedil nekaj mojih (ali Leljakovih) podatkov o generalu Arsa Jovanoviću, da bi na koncu dodal, kako je zatem začela v NOV Slovenije delovati »srbsko-črnogorska mreža KOS-ovcev«. Aferim, bi rekli Bosanci!

Janko Premrl - Vojko, partizan
(Vir. Avtor Božidar Jakac, Google, slike)

Ker sem se namenil napisati nekaj besed o **primeru smrti narodnega heroja Janka Premrla - Vojka**, moram takoj poudariti, da tudi on ni bil »ustreljen« po nalogu »srbskega KOS«, temveč je bil smrtno ranjen 15. februarja 1943 v borbi z Italijani, umrl pa je osem dni pozneje, 22. februarja 1943 ob 02.00.

V *Enciklopediji Slovenije* (št. 9, Ljubljana, 1995, str 296) je zgodovinar Tone Ferenc zapisal: »V napadu Trnovske čete na it. oskrbovalno kolono v Idrijski Beli 15. 2. 1943 je bil P. **hudo ranjen** in je ranam podlegel«.

Na svojem spletišču *VOJAŠTVO - MILITARX* v seznamu Slovencev – narodnih herojev NOV Jugoslavije navajam pod št. »112. Premrl Janko, 1920, Šentvid pri Vipavi, 1943 **smrtno ranjen** v borbi z Italijani v Idrijski Beli«.

Ob tej priliki naj omenim, da je slovensko partizansko vodstvo lahko samo predlagalo, ni pa imelo nobenih ingerenc za proglasitev narodnih herojev, temveč je ukaze podpisoval osebno Vrhovni poveljnik NOV Jugoslavije - maršal Tito (ne pa predsednik Avnoj-a), torej, šlo je za narodne heroje Jugoslavije!

Rahel dvom o bratovi smrti je že 1957 v tržaški reviji *Zaliv* javno izrazila njegova sestra Radoslava Premrl (1921–2010), pokojna soproga pisatelja Borisa Pahorja. V svoji knjigi *Moj brat Janko - Vojko* (Ljubljana, 1992, str. 125–127) je navedla, kako jim je okrog 1991 Jankov soborec C.V. povedal, da je na Janka v omenjeni akciji **streljal** že pokojni soborec I., doma z Notranjske. Več naj bi vedela soborca C.P. in I. R.

C.P. je gotovo Ciril Pelicon, pa sem njegovo inačico Vojkove smrti tudi navedel. Kaj je napisal I.R., verjetno Ivan Renko – napisal je knjižico »Vojkov vod« (Ljubljana, 1953 in 1973) zares ne vem, ker je nisem bral, saj se mi je zdelo, da govori o začetku Vojkovega »vojskovanja« kot poveljnik voda, jaz pa sem prvenstveno raziskoval njegovo smrt, ko je bil že postavljen za poveljnika brigade!

Posamezna namigovanja, da je bil Janko Premrl - Vojko ustreljen v hrbet s strani soborcev (?) oz. soborca, ker naj bi bil moteč za KPS (goreč za pravičnost, enakost in vero v Boga), pa celo za zaradi neke ženske, so seveda zelo provokativna in tudi ideološko obarvana.

Janko Premrl - Vojko je bil vsekakor velik domoljub in izredno pogumen fant. Tudi ne vemo, ali je bil formalno član KPS, pa tudi, ali je bil tigrovec. Ne vemo tudi, ali je bil sumljiv organom Vos-a, saj Ozna do februarja 1943 še ni delovala ...

Sestra Radoslava pozneje ni več nadaljevala s poizvedovanjem o bratovi smrti. Škoda, saj je sicer njena pripoved o bratu Janku izredno zanimiva in sestrsko topla (knjigo je treba prebrati). Zamerila pa mu je samo njegovo prepričanje, da bo po vojni postal »popolni komunist«! Nekateri so ga proglasili tudi za »krščanskega socialista«, mrtvemu pa naj bi podtaknili tudi partijsko knjižico!

No, nekateri so podobne nedokazane dvome o pravih vzrokih smrti takoj proglasili za »zgodovinske«, kar je nasprotnikom NOB dalo povoda, da so še bolj vneto ponavljali svojo »resnici o smrti« Janka Premrla - Vojka! Seveda, nekaterim »raziskovalcem« očitno ni šlo v račun, da je bil Janko Premrl - Vojko zelo pogumen in sposoben partizanski poveljnik in posmrtno že 1944 proglašen za narodnega heroja Jugoslavije!

Čeprav sestra Rada nikjer v svoji knjigi ne govori, da bi bil njen brat Janko tudi tigrovec, v knjigi Mire Cenčič *TIGR* (Ljubljana, 1997, str. 295) beremo naslednje: »Nekatera pričevanja in dejstva kažejo, da niso padli, ampak so bili **zahrbtno ustreljeni** vidnejši tigrovske voditelji in tudi organizatorji partizanskega boja ... in tudi **Janko Premrl**«. Predpostavljam, da je dr. Cenčičeva mislila na Janka Premrla kot partizanskega poveljnika!

No, zanimivo je tudi dejstvo, da poleg neresnice o smrti Janka Premrla – Vojka, nekateri člankopisci (anonimne blogerje itak ne upoštevam!) navajajo še kopico drugih netočnosti.

Janko Premrl, doma iz nekdanjega Šembida, sedaj Podnanosa, kjer se je po domače reklo »pri Johanovih«, je odšel v partizane 2. februarja 1942 kot Giovanni Premolio, dezertar iz italijanske vojske, zato ga je italijansko vojaško sodišče v Rimu v odsotnosti obsodilo na smrt, goriški prefekt pa je nato razpisal tudi visoko nagrado v znesku 50.000 lir kdor privede partizana Janka Premrl živega ali mrtvega! Zaradi drznih in uspelih akcij (enajst), ki so jih partizani izvedli pod njegovim poveljstvom, je užival med Primorci velik ugled že med NOB, zato je bil tudi predlagan za narodnega heroja! Številne ustanova nosijo njegovo ime, tudi SV ga ni pozabila!

Na portalu *Primorci.si* je napisano tudi sledeče: »Okoliščine boja, v katerem je bil ranjen, in njegove smrti so še danes **nepojasnjene**, saj je Janko Premrl - Vojko bil v svoji gorečnosti za pravičnost in enakost, pa tudi kot veren fant, marsikomu trn v peti«. Navedba je zelo dvoumno in zdi se mi, da ne sodi v javni biografski portal, posebno še, ker ni dokumentirana z nobenim zgodovinskim virom, saj »Goriški panterji« vendarle niso nikakršen zgodovinski vir (njihove spletne strani so nedavno tudi izbrisane). To, da je bil Janko Premrl »veren fant« bo držalo, saj je izviral katoliške družine, moramo pa verjeti tudi njegovi sestri Radi, ko navaja, da je brat Janko že v partizanih razmišljal, kako bo po vojni postal »popoln komunist«. Ker so v njegovi četi bili pretežno kmečki fantje, je zelo verjetno, da jim ni branil kakšne večerne

molitve ali podobno, tudi obiska pri maši, ker partizanske enote (na Primorskem) niso imele duhovnikov! Njegov glavni ideal je bil, tako sestra Rada: »Živi in trpi z ljudstvom in za njega«!

Tudi rangiranje njegovih partizanskih dolžnostih ni pravilno (namestnik komandanta bataljona in komandir čete ne gre skupaj); najprej je bil borec Primorske čete, vodja desetine, poveljnik voda («Vojkov vod»), poveljnik čete (Zgornjevipavske in Trnovske) in šele nato namestnik poveljnika Gregorčičevega bataljona. No, formalno je padel kot poveljnik 1. primorske brigade!

Jankov grob izven Brinovega griča
(Vir. C. Pelicon, knjižica, slika, 2007)

Napačen je tudi objekt napada (postojanka, dejansko pa premična oz. oskrbovalna kolona italijanskih gozdnih miličnikov) in tudi mesto pokopa (Brinov grič namesto Lapejže proti Godoviču), kar vse priča o površnosti avtorja prispevka. Kraja ali zaselka Lapejže tudi jaz nisem mogel najti, vsekakor pa je to mesto kjer se je nahajal njegov prvi grob izven Brinovega griča (glej sliko).

Sporne so tudi navedbe, kdaj je postal poveljnik brigade. Nekateri navajajo, da je to postal pred samo smrtjo (ustrelitvijo), dejansko pa ga je Štab primorske operativne cone že 13. 2. 1943 postavil za poveljnika 1. primorske partizanske brigade »Andreja Laharnarja«, ki pa pozneje prav zaradi smrti Janka Premrla ni bila formirana. Novico sta mu menda sporočila Franc Leskošek - Luka, član IOOF (prej poveljnik GŠ NOV Slovenije) in Albert Jakopič - Kajtimir, poveljnik Južnoprimorskega partizanskega odreda, ki sta se tistega dne ustavila na Brinovem griču in takoj zvečer nadaljevala pot proti Dolomitom.

Najbolj smešna pa je naslednja navedba iz slovenske Wikipedije: *»Ko se je 16. februarja 1943 od Brusa v Idrijski Beli fašistična postojanka selila v Idrijo, sta jo napadli dve desetini partizanov pod Vojkovim vodstvom. Obstreljevanje je potekalo iz hriba na hrib čez dolino Idrijce. Vojko se je dvignil, da bi se premaknil na drug položaj, takrat pa ga je, po pričevanju soborca, v trebuh zadela zablodela krogla manjšega kalibra, verjetno iz oficirske pištole. Ker je bil hudo ranjen, se je četa takoj umaknila v taborišče na Brinovem griču.«*

Samo kratek komentar: vsi viri navajajo, da je bil napad 15. februarja 1943; ni šlo za nobeno »fašistično« postojanko, temveč za premično kolono italijanske gozdne milice; ni šlo za napad 20 partizanov na postojanko (100 Italijanov), temveč za dejstvo iz zasede; iz zasede so partizani sigurno streljali na kolono, ki se je gibala po cesti, ne pa proti hribu; in glavno: kako je soborec mogel vedeti, da ga je zadela »krogla manjšega kalibra« celo iz oficirske pištole, saj Janko Premrl po ranjevanju sploh ni bil operiran, ve se pa tudi, da so rane na trebuhu skoraj vedno prestrelne in prav nihče ne more trditi za kakšno kroglo je sploh šlo, ker je nihče ni iskal niti našel! Prav ta podrobnost priča o tem, kako je pisec prispevka (v

slovenski Wikipediji so v glavnem anonimni) hotel dejansko povedati, da je Janka Premrla »verjetno« ustretil nek partizanski oficir, saj drugi niso nosili pištol!

In za konec, tudi domobranska Zaveza je v svoji št. 29 zapisala: »*Še vedno ostaja v skrivnost zavita smrt Janka Premrla, slovitega borca za podjarmljeno primorsko ljudstvo!*«

Zato velja prisluhniti javnemu (ne pa anonimnemu ali prikritemu) pričevanju Jankovih soborcev, pa navajam dva primera, ki sta najbolj prepričljiva.

Prvi primer (Vir: Članek v Primorskem dnevniku, Slovanska knjižnica v Ljubljani – www.rutars.net): V *Primorskem dnevniku*, ki je izšel v Trstu dne 29. februarja 1980 je objavljen članek ob 60-letnici rojstva Janka Premrla - Vojka, narodnega heroja, pod naslovom *Bil je lep primorski fant, dobrega in junaškega srca*, v katerem je novinar Tomaž Pavšič opravil razgovor z dvema Jankovima soborcema: Francem Rupnikom – Kašandrovim in Francem Benčinom - Ladom, oba iz Koševnika.

Navajam zanimive podrobnosti:

- Franc Benčina je po izvidovanju poročal poveljniku Janku, da se Italijani iz Brusa pripravljajo za premik po dolini Idrijske Bele proti Idriji.
- Ker je zapadel visok sneg, je poveljnik Janko v soteski Idrijske Bele z 20 borci postavil zasedo koloni italijanskih gozdnih miličnikov in vojakov, ki je štela okrog 100 pripadnikov. Napad je popolnoma uspel: kolona je bila razbita in Italijani so pretrpeli velike izgube.
- Ko so Italijani iz zadnjega dela kolone napadli levo krilo zasede, jim je Janko hotel pomagati. Dvignil se je ob bukvi in takrat ga je zadelo v trebuh. Borci so napad prekinili in ranjenega poveljnika naložili na zasilna nosila in odnesli do bližnje Leskovčeve domačije, kjer je popil mleko.
- Od domačih so dobili žimnico in so zatem poveljnika odnesli v svoj tabor (barako) na Brinovem griču (747 m).
- Medtem sta v tabor prišla tudi Franc Leskošek - Luka, in Albert Jakopič – Kajtimir, ki sta tudi naročila, da se ranjenemu Vojku preskrbi takojšnja zdravniško pomoč. Rupnik je takrat zadnjič videl Janka, ker je bil dodeljen kot spremljevalec Leskovšku.
- Ivanko Mikuš iz gostilne v Koševniku so še tisti dan napotili v Idrijo, da pripelje zdravnika dr. Ivana Hribernika (1897–1975), priznanega idrijskega zdravnika (1927–1965), sicer tudi strokovnjak za zastrupitve (z živim srebrom).
- Ker je bila zaradi omenjenega napada na Italijane blokirana tudi Idrija, zdravnik dr. Hribernik ni mogel iz mesta. Vendar je Ivanki dal natančna navodila, kako previjati ranjenca in tudi potrebne injekcije (morfija), ki jih je nato Franc Benčina dajal Janku, da mu olajša bolečine.
- Zdravstveno stanje Janka se ni izboljšalo, pa je 22. februarja 1943 okrog 02.00 umrl. Najbližji partizanski zdravnik dr. Peter je prispel v tabor po Jankovi smrti ...
- Pokojnega poveljnika Vojka so pokopali na skritem kraju v Lapejžu nedaleč od Brinovega griča proti Godoviču, ki ga je izbral Anton Žgavec (dovolj zemlje za globlji grob), pokop pa so opravili še Franc Benčina - Lado, Martin Lampe in Anton Rupnik, oba iz Zadloga.
- Italijani so po izdaji dveh domačinov (nagrada je bila 50.000 lir) 7. marca 1943 napadli »prazen« Brinov grič, ker so iskali Jankov grob, našli pa so samo odvržen in prazen nahrbtnik!
- Italijani groba Janka Premrla seveda niso odkrili, pa je tako 24. 2. 1946 prekopan v Podnanos, 24. 4. 1949 pa v alejo narodnih herojev v Ljubljani.

Drugi primer (Vir: Ciril Pelicon - Rado »*Nanos, gora odpora – svoje spomine hrani kraljeva gora*«, Koper, 2006). Ciril Pelicon (1925–2007), Vojkov soborec in kurir »Rado«, tudi tigrovec, je nazadnje v omenjeni knjižici v poglavju *Kako je bil Vojko ranjen*, še dodal nekaj avtentičnih podatkov, ki docela osvetljujejo Vojkovo ranjevanje in tudi smrt

Navajam njegovo pričevanje:

- Vojko je bil ranjen po končanem spopadu, ko so njegovi borci že docela razbili italijansko kolono. Le še peščica iz zadnjega dela se je še upirala. Zato se je Vojko namenil k svojim borcem, da jih spodbudi. Tedaj ga je zadela krogla v trebuh. Krogla je šla tudi skozi nabojnico in zato izstopna rana ni bila velika.
- Očitno je šlo za notranjo zastrupitev, zato je tudi dr. Ivan Hribernik iz Idrije poslal injekcije morfija za blažitev bolečin, saj v tedanjem položaju, brez takojšnje operacije v bolnici, ni obstajalo nobeno upanje na ozdravitev. Dr. Janez Milčinski je pozneje menil, da je šlo za sepso.
- Podobnih zastrupitev po strelnih ranah je bilo v bataljonu Simona Gregorčiča kar veliko. Vojkovi partizani so kasneje tudi zvedeli, da naj bi bile italijanske krogle zastrupljene ali polnjene s fosforjem, zato je bilo tudi tolikšno število žrtev v njihovi enoti.
- Verjetno je tudi sam Vojko vedel, da je njegova rana usodna, zato si je takoj v začetku skušal tudi sam vzeti življenje. Njegovi soborci so mu to seveda preprečili in ga skrbno negovali po navodilih dr. Hribernika. Vsi so bili presenečeni, da Vojko ni čutil nobenih bolečin in da se je obnašal povsem normalno. Tudi šalil se je, ker mu je trebuh nekoliko narastel.
- Podnevi je poslušal radio in ko so se borci vrnili iz akcije, jim je prenašal poročila iz bojišč. Najbolj je bil vesel zmage rdečearmejcev izpred Stalingrada.
- Umrl je skoraj pri polni zavesti, saj je nazadnje sporočil pozdrave svojim domačim. Nobene bolečine ni kazal, nobenega krika ali vzdihla ni bilo slišati iz njegovih ust. Tisti, ki so ga dobro poznali so vedeli, da si Vojko tega ne bi niti dovolil ...

Vsa natolcevanja o njegovi »skrivnostni smrti« so zato neetična in nepoštena!

Umrl je tako kot umirajo samo junaki!

S tem je vse povedano o smrti Janko Premrla - Vojka, narodnega heroja, primorskega ljudskega junaka! Slava mu!